

modo esse, et e converso, distinguantur ratione ratiocinata, quæ habet fundamentum in re. Unde, sicut hæc distinctio sufficit, ut relatio constituat peculiare genus, et censeatur quasi alia forma a fundamento, ita etiam sufficit ut illi respectus ad diversos terminos dicantur plures relationes numero distinctæ eo genere distinctionis, quod in hujusmodi relationibus locum habet, scilicet rationis ratiocinatæ. Et ita facile tollitur admiratio de multiplicatione relationum, et omnia argumenta, quæ in contrarium objici solent, difficultatem non habent, præsertim his suppositis, quæ de principio individuationis diximus; neque etiam ad persuadendam hanc sententiam in hoc sensu oportet rationes multiplicare, nam præterquam quod per se satis est verisimilis, quæ insinuatæ sunt, sufficiunt.

28. Denique in hoc sensu non multum repugnat D. Thomas huic sententiæ; nam 3 parte, quæst. 35, art. 5, ad 3, ait in uno filio esse unam relationem ad duos parentes, et duas secundum rationem, et e converso ait, in pluribus hominibus trahentibus navim, esse unam relationem, quod non potest intelligi de unitate rei, cum subjecta realiter distinguatur; et aliis locis, licet dicat in uno patre esse unam relationem ad plures filios, dicit tamen in eo esse plures respectus. Et eodem modo loquitur Hispalens., in 3, dist. 8, notab. 3, et Capreol., ibidem, in solut. argument. Non vocantur autem illi respectus plures nisi ob distinctionem rationis; ergo eodem modo dici possunt plures relationes. Et tandem declaratur a simili; nam Theologi simpliciter vocant paternitatem et spirationem activam in divinis duas relationes propter distinctionem terminorum, etiamsi in se ratione tantum distinguantur; quid ergo mirum quod in præsentibus dicantur etiam plures relationes ad plures terminos realiter distinctos?

SECTIO VIII.

Quænam proprietates communes sint omnibus relativis.

1. De hac re nihil Aristoteles dicit in Metaphysica; in Dialectica vero nonnullas posuit relativorum proprietates, quas breviter exponere oportet, quanquam earum aliquæ jam explicatæ sint. Possemus autem sermonem extendere ad communia entis attributa, præsertim unum et bonum; nam peculiarem habent difficultatem in modo quo relationi-

bus conveniunt. Sed de unitate jam satis multa dicta sunt. Circa bonitatem vero occurrebat illa quæstio, an relatio dicat perfectionem, quam supra tractavimus, disp. 10, et ostendimus ita dicere perfectionem, sicut habet entitatem. Unde si est res distincta a fundamento, vel etiam modus realis ex natura rei distinctus, necesse est ut perfectionem aliquam realem illi addat; si vero nihil rei addit, sed sola ratione distinguitur, perfectionem quidem realem dicet, non tamen in re distinctam; et consequenter, simpliciter loquendo, non addet perfectionem suo fundamento, sed dicet eandem sub diversa ratione. Cætera in dicto loco satis tractata sunt.

An relatio contrarium habeat.

2. Deveniendū ergo ad proprietates relativorum a Philosopho assignatas, prima est, quod relatio habeat contrarium; nam virtus vitio contraria est. Sed hæc non assignatur ab Aristotele ex propria sententia, sed tanquam consequens ex prima definitione relativorum, quæ omnia relativa secundum dici complectebatur. Potius ergo contrarium numerari potest inter proprietates relationis, quod illi, quatenus talis est, nihil est contrarium, ut idem Philosophus dixerat in c. de Qualit. Sed habet relatio suum proprium oppositionis genus, quod jam explicatum est.

An relatio magis aut minus suscipiat.

3. Secunda proprietas est, quod relatio suscipit magis et minus, quam dicit Aristoteles convenire quibusdam relationibus, non omnibus; nam duplum non est magis et minus duplum, simile autem vel æquale dicitur magis et minus. Sed est advertendum, aliter tribui hanc proprietatem relationi quam qualitati; huic enim convenit, quia vere est intensibilis et remissibilis, ut præcedenti disputatione tractatum est. Relatio vero non est ita intensibilis, quia nec per se, cum per se non fiat, nec augeatur; nec ratione fundamenti; nam, licet fundamentum intendatur, non necesse est intendi relationem; non sunt enim magis similia duo alba intensa ut octo, quam antea cum erant ut quatuor; e contrario vero interdum fiunt magis similia per remissionem fundamenti, aut termini, aliquando vero minuitur similitudo.

4. Hoc vero magis aut minus in relationibus non est propter intensionem earum, sed propter variationem, ut bene notavit Fonseca,

DISPUTATIO XLVIII.

DE ACTIONE.

lib. 5 Met., c. 15, q. 5, sect. 2. Relatio enim æqualitatis, verbi gratia, proprie dictæ (et idem est de perfecta similitudine) non suscipit magis et minus, quia in indivisibili consistit; nam si ex duobus æqualibus alterum creseat, non fiunt minus æqualia, sed perit æqualitas; inæqualitas vero esse potest major et minor, propter majorem et minorem recessum a perfecta æqualitate; et eodem modo æqualitas vel similitudo late et vulgari modo dicta dicitur major et minor; tamen illæ relationes majoris vel minoris inæqualitatis revera sunt diversæ, et non eadem, quæ augeatur vel minuatur, quia termini et fundamenta earum sunt diversa, et proportioniones in quibus consistunt sunt etiam diversæ, atque ita unaquæque in suo gradu inæqualitatis in indivisibili consistit. Sic ergo dicuntur quædam relativa suscipere magis et minus, id est, denominari magis et minus talia per accessum vel recessum ab uno perfecto termino, non per intensionem aut remissionem.

Quomodo relativa ad convertentiam dicantur.

5. Tertia proprietas est, quod relativa dicuntur ad convertentiam, quam aliqui ita exponunt, ut idem sit quod mutuo referri, seu quod uni relationi semper respondeat alia. Sed, ut constat ex dictis, in hoc sensu non conveniet hæc proprietas omnibus relationibus, nisi extendatur ad relationem rationis. Unde non est hic sensus Aristotelis, sed solum quod secundum aliquam denominationem unum denominetur cum adjunctione alterius, et e converso, ut scientia dicitur scibilis scientia, et scibile dicitur scientia scibile; et ideo ait Aristoteles, hanc convertentiam interdum in eodem, interdum in diverso casu fieri. Unde hæc proprietas magis pertinet ad modum loquendi de relationibus quam ad rem, quanquam ille modus loquendi in re habeat fundamentum. Non est autem hæc proprietas peculiaris relationum prædicamentalium; nam etiam convenit relativis transcendentalibus, imo et relativis rationis.

6. Quarta proprietas est, quod relativa sunt simul natura. Quinta, quod sint simul cognitione et definitione, quæ jam sunt a nobis expositæ; et ideo de præsentibus disputatione hæc sufficiant.

1. De sex ultimis generibus accidentium perpauca docuit Aristoteles, tam in Dialectica quam in Metaphysica; sola enim eorum numeratione contentus fuit. Imo in 5 Met., c. 7, ita ea numerat, ut habitum et situm omittat; ubi Comm., com. 14, ait: *Tacuit prædicamenta situs et habitus, propter abbreviationem sermonis, vel quia latent.* De aliis vero quatuor multa sumi possunt ex Aristotele in libris Physicorum; nam de actione et passione agit in tertio; de tempore et loco, in quarto. Hic vero a nobis tractanda sunt latius et abstractius, prout ratio metaphysica postulat. Et quamvis de his prædicamentis generatim tractari soleat, an sint absolutum quid, vel respectivum, aut mistum ex utroque, et an sint res vel modi distincti a reliquis, tamen hæc melius explicabuntur in singulis horum prædicamentorum, quia existimamus nullam esse realem rationem communem his omnibus prædicamentis et illis solis, de qua possint illæ communes quæstiones tractari; est autem res valde confusa et operosa, de rebus distinctis ut distinctæ sunt aliquid communiter disputare propter hanc solam extrinsecam denominationem, qua hæc genera dicta sunt sex ultima prædicamenta.

2. *Cur de actione ante alia sermo sit.* — *Actio unum entis genus.* — Igitur de actione, quam semper Aristoteles primo loco numerat inter hæc, multa dicta sunt a nobis in superioribus, cum de causa efficiente ageremus. Nam cum actio sit causalitas causæ efficientis, ut ibi diximus, necessarium fuit de actione dicere quidquid ad intelligendam causalitatem illius causæ fuit necessarium. Sumendum ergo hic est ex ibi dictis actionem esse aliquid in rerum natura, contentum in latitudine entis, et ex natura rei distinctum a re quæ per illam fit, quæ cum ibi sint satis probata, hic repetere non esse necesse, quanquam necessarium sæpe erit hæc iterum atque iterum inculcare. Ex his etiam supponimus ut certum, actionem esse quid distinctum a cæteris prædicamentis, præterquam a passione, de qua et de distinctione inter illas dicemus disputatione sequenti; et a Quando, de quo est peculiaris difficultas communis omnibus prædicamentis, quomodo distinguatur ab illis, quam in suum locum reservamus; et a relatione, quod infra tractandum est, quia aliqua

declaratione indiget. De cæteris vero res est clara; nam ad substantiam, quantitatem, qualitatem, et Ubi, comparatur actio, ut ad terminos suos; et ideo, probata distinctione actionis a termino, probata est distinctio ab his prædicamentis; cum habitu vero et situ nullam habet similitudinem, nedum identitatem; quod si illa considerentur quatenus per actionem aliquo modo fieri possunt, erit eadem distinctio actionis ab his, quæ est ab aliis terminis. His ergo suppositis, superest ut distinctius explicemus communem essentialitatem actionis, et causas ac principia ejus, ac deinde divisiones ejus tradamus, singula membra declarando, quantum intra limites objecti metaphysicæ continentur.

SECTIO I.

Utrum actio essentialiter dicat respectum ad principium agendi.

1. *Quæ ratio dubium possit ingerere.* — Ratio dubitandi est, quia actio essentialiter videtur dicere respectum ad agens, sine quo nec intelligi potest, nec a passione distingui. In contrarium autem est, quia si relatio constituit speciale genus prædicamentale, non potest in essentia alterius prædicamenti includi.

Divisio relationis in extrinsecus et intrinsecus advenientem expenditur.

2. *Utriusque relationis descriptio secundum Scotum.* — Hoc loco tractanda nobis ex professo est opinio Scoti distinguentis relationem in extrinsecus et intrinsecus advenientem, quam supra in hunc locum remisimus. Illas relationes vocat intrinsecus advenientes, quæ necessario consurgunt positis fundamento et termino; et ideo vocat intrinsecus advenientes, quia quasi intrinsece pullulant positis fundamento et termino. Et hos respectus dicit esse posse proprias relationes, quæ constituunt prædicamentum Ad aliquid. Respectus autem extrinsecus advenientes appellat eos, qui non necessario sequuntur ex positione alicujus fundamenti et termini, ut est actio, in qua versamur; nam posito igne et ligno non statim insurgit intrinsece respectus actionis, quia possunt non esse applicata, vel potest esse interjectum obstaculum, quod actionem impediatur. Imo, etiam positus omnibus requisitis, et ablatis omnibus impedimentis, stat non sequi actionem, ut patet in agente li-

bero; et in agente etiam naturali posset id accidere de potentia absoluta, secluso solo Dei concursu. Hoc autem non potest accidere in relationibus intrinsecus advenientibus, et ideo merito vocantur illi respectus extrinsecus advenientes, tum ut a prioribus distinguantur, tum etiam quia si non pullulant intime ex fundamento, necesse est ut illi extrinsecus adveniant. Et de his respectibus ait Scotus, nec pertinere ad prædicamentum Ad aliquid, nec constituere unum aliquod prædicamentum, sed plura; cujus rei nullam reddit rationem, sed solum auctoritatem eorum qui decem prædicamenta distinxerunt. Potest autem reddi, quia priores relationes sicut conveniunt in modo resultandi ex fundamento et termino, ita habent communem quamdam et univocam rationem relationis, et non habent aliud munus nisi referre, et ideo illæ constituunt speciale prædicamentum relationis. At vero posteriores relationes, sicut adveniunt extrinsecus, ita variis modis et ad varia munera conferuntur; ideoque et habent modum omnino diversum a prioribus relationibus, et inter eas sunt etiam varia genera primo diversa.

3. Hanc sententiam ex professo tractat Scotus, in 4, d. 13, q. 1, § *Ad hujus autem*, et eandem tetigit d. 6, q. 10, et in 3, d. 11, q. 1. Juxta quam docet actionem esse quemdam respectum extrinsecus advenientem. Et fundamentum ejus esse potest, quia actio dicit respectum realem ad agens, ut prima ratio dubitandi ostendit; et non dicit relationem prædicamentalem, ut probat posterior ratio dubitandi: ergo dicit respectum alterius rationis, qui optime declaratur illa voce, *extrinsecus advenientis*, ut supra declaratum est. Nec satisfaciet qui dixerit, actionem dicere respectum secundum dici, quia actio et passio non tantum distinguuntur secundum dici aut significari, sed in ipsa ratione formali significata; et non distinguuntur nisi in respectu: ergo ille respectus non est tantum secundum dici, quia, ut supra dictum est, esse respectum secundum dici, non est esse respectum, sed significari ad modum respectus; est ergo respectus secundum esse. Et confirmatur, nam de intrinseca ratione actionis est, ut sit emanatio et causalitas agentis; unde essentialiter est quid medians inter agens et effectum, ab utroque pendens, et constituens inter illa veluti oppositionem quamdam; sed hoc solum est de ratione respectus secundum esse; ergo.

Quomodo Scoti sententia ab aliis impugnetur.

4. Hanc vero Scoti sententiam primum impugnant Thomistæ quoad illam generalem distinctionem relationum in intrinsecus et extrinsecus advenientes, ut videre licet in Hervæo, Quodlib. 7, q. 14; Soncin., 5 Metaph., quæst. 39; et Soto, in Prædic., c. de Ad aliquid, et 5 Phys., quæst. 2, art. 2. Et præcipua ratio impugnationis est, quia si isti respectus extrinsecus advenientes sunt veri respectus secundum esse, ut Scotus supponere videtur, essentialiter univoce conveniunt in ratione respectus ad aliud; nam sola differentia in modo originis seu productionis, aut resultantiæ, quanquam indicet aliquam diversitatem essentialem, non tamen impedit, imo supponit convenientiam aliquam communem et essentialem, quam oportet esse univocam, quia nulla est ibi ratio analogiæ: erunt ergo omnes hæ relationes ejusdem generis, et consequenter ejusdem prædicamenti. Neque enim reddi potest ratio, cur illæ differentiæ cum essentialia sint, non sint veræ differentiæ, cum ipsæ non sint relationes; alioqui etiam posset quis dicere, relationem mutuum et non mutuum, et similes, distingui prædicamento.

5. In qua impugnatione statim occurrit difficultas, quia simili ratione probabitur relationes transcendentales non esse veros respectus secundum esse, aut pertinere ad prædicamentum relationis, cum tamen in superioribus ostenderimus non posse negari, hos respectus transcendentales esse veros, et secundum esse. Et quidem, si Scotus per relationes extrinsecus advenientes non intellexisset nisi respectus transcendentales, non esset cum eo multum contendendum de nomine relationis extrinsecus advenientis, etiamsi ab illo merito cavendum sit, ut statim dicam; nam quod ad rem attinet, non possumus negare respectus transcendentales, tum in aliis rebus, ut in discursu præcedentis disputationis, et totius metaphysicæ visum est, tum etiam in actione, ut jam ostendam. Neque contra hoc vim habet dicta impugnatione, quia conceptus ipse respectus transcendentalis, transcendentalis est, et omnia entia percurrit, præsertim creata, quod magis indubitatum est de entibus incompletis ac imperfectis; ergo multo magis conceptus abstractior, scilicet, respectus in communi, ut abstrahit a transcendentali et prædicamentali, non potest esse genericus, sed (ut ita dicam) supertrans-

cendentalis. Separantur ergo hæc tanquam primo diversa, ut constat ex dictis in prædic. Ad aliquid.

Qua ratione rejicienda sit dicta opinio Scoti.

6. At vero, si Scotus per relationem intrinsecus et extrinsecus advenientem aliquid aliud præter respectum transcendentalem et prædicamentalem intelligit, non possumus illi consentire, et tunc argumentatio facta non est parum efficax, quia, cum relatio extrinsecus adveniens non sit respectus transcendens, dicet determinatum modum relationum; cur ergo non dicet speciale genus relationis realis, et commune univoce ac per modum naturæ determinatæ, et contentum sub genere universaliori? Deinde, non est cur Scotus has relationes, quas extrinsecus advenientes vocat, ad sola sex ultima prædicamenta limitet. Nam unio, ex ejus sententia, est relatio extrinsecus adveniens, et tamen non est in aliquo sex prædicamentorum, sed reducitur ad prædicamentum formæ quæ unitur, ut supra ostensum est. Quod si forte dicat omnia hæc prædicamenta dicere vel includere hunc respectum, non tamen e converso omnem respectum extrinsecus advenientem pertinere ad sex ultima prædicamenta, primum oportuisset hujus rei rationem reddere. Deinde facilius dicere posset, hæc prædicamenta includere respectus transcendentales, et primo diversos a prædicamentalis.

7. Ulterius autem inquiri de appellatione ipsa, cur scilicet, vocet hunc respectum extrinsecus advenientem. Nam certe ratio supra data, et exemplum de actione non videtur sufficere, quia relatio propinquitatis inter Petrum et Paulum prædicamentalis censetur, et tamen non statim sequitur posito Petro et Paulo in rerum natura; nam in illis tantum est fundamentum quasi remotum, et oportet aliud adjungere, quod sit proxima ratio fundandi et quasi excitandi relationem. Hoc autem ipsum invenitur inter rem quæ agit et quæ patitur, quia non consurgit respectus inter illas, nisi interveniente aliqua mutatione, et aliquo novo modo in aliqua illarum, quæ mutatio non est ipsa relatio, sed est aliquis modus rei, etiamsi includat respectum transcendentalem, vel ad illum consequatur respectus prædicamentalis. At vero sicut in aliis rebus, posito motu, vel mutatione necessaria, statim consurgit relatio, ita etiam hic posita actione, nec amplius est necessa-

rium, nisi ut ipsa actio fiat. Quod non satis est ut ille respectus dicatur extrinsecus adveniens; nam fere in omnibus relationibus prædicamentibus hoc reperitur; ut, verbi gratia, non solum actio, sed etiam ipsa potentia non potest referri ad suum objectum, nec scientia ad scibile, nisi prius fiat in rerum natura, et cum fit, non fit sine respectu transcendentali.

8. Quod ultimo sic declaro, nam vel Scotus loquitur de relatione agentis ad passum vel effectum, vel de respectu ipsiusmet actionis ad principium agendi. Si primum, falsum est illum respectum includi in actione; nam potius resultat ex actione; falso etiam dicitur extrinsecus adveniens; nam posito fundamento, cum sua proxima ratione fundandi, et termino, necessario surgit illa relatio, quæ omnia constant ex dictis de prædicamento ad aliquid. Si vero loquitur de respectu ipsiusmet actionis, cui, quæso, extrinsecus advenit? num ipsi actioni? at est intrinsecus et essentialis illi; num subjecto in quo inest actio, quodcumque illud sit? at hoc modo plures relationes prædicamentales dici possunt extrinsecus advenientes, quia subjecto cui tribuuntur, extrinsecus seu accidentaliter adveniunt. Ut relatio scientiæ ad scibile potest dici extrinsecus advenire respectu subjecti cui accedit scientia, et maxime si extrinsecus infusa est; nam posita potentia et objecto non est in ea talis relatio; posita autem scientia, necessario convenit talis relatio. Quod si tandem dicatur esse discrimen, quia per actionem qua fit scientia, non fit relatio, sed illa deinde resultat; per actionem autem ut sic non additur nisi respectus, quia ita per se fit, sicut ipsa actio per se fit; et in universum id convenire relationi extrinsecus advenienti, ut sola ipsa per se fiat; si hoc (inquam) dicatur, id commune est relationibus transcendentalibus, quanquam non sit necessarium in omnibus; de qua re in superioribus dictum est. Et similiter non potest illud esse verum in omnibus sex ultimis prædicamentis, ut ex eorum tractatione constabit. Et specialiter in actione gratis id dicitur, quia sicut scientia non est solus respectus, sed qualitas includens respectum transcendentalem ad objectum, ita actio non est solus respectus, sed est quidam modus includens respectum intrinsece et essentialiter; quod si ex scientia ut includente respectum transcendentalem, deinde resultat alius prædicamentalis, idem dici poterit de actione; nulla est

ergo specialis ratio ob quam talis respectus vere dicatur extrinsecus adveniens.

Secunda sententia, negans includi respectum in actione, rejicitur.

9. Est ergo secunda sententia dicens actionem non includere essentialiter respectum alium ad agens, præter extrinsecam denominationem, sumptam ab ipsamet forma, vel effectu facto. Ita tenet Hervæus supra, et Quodl. 1, q. 9; et Javel., 5 Metaph., q. 23; qui dicunt actionem calefaciendi, verbi gratia, nihil aliud esse quam calorem productum ab igne, a quo ignis agens denominatur, quæ denominatio non consistit in respectu, sed in quadam veluti informatione extrinseca, ad quam potest deinde consequi respectus. Fundamentum hujus sententiæ est, quia hoc sufficit ut agens constituatur actu agens; ergo sufficit etiam ad rationem actionis; ergo quidquid aliud fingitur, est superfluum, et vix potest intelligi; non est ergo admittendum.

10. Sed hæc sententia vel falsa est, vel non satis declarat proprium respectum actionis. Si enim intelligat actionem in re nullam rem vel modum realem dicere distinctum ex natura rei a forma facta, sed esse ipsamet formam ut dominantem extrinsece causam agentem, improbata sufficienter est hæc sententia in superioribus, dum ostendimus actionem debere esse aliquid medium inter agens et effectum, et ex natura rei distinctum ab utroque. Juxta prædictam autem sententiam nullum est tale medium, quia ipsemet effectus dicitur denominare extrinsece causam agentem, et ut sic vocari actionem, sicut superficies rei continentis denominat extrinsece rem contentam, et ut sic dicitur locus. Non potest autem hæc sententia rationem reddere cur forma facta extrinsece denominet causam facientem, quia sola existentia utriusque rei, scilicet, quæ facta dicitur, et quæ dicitur faciens, non sufficit ad illam denominationem, quia possent illæ duæ res existere in rerum natura, ita ut neutra aliam faceret, sed utraque facta esset a Deo, vel alia causa; tunc ergo ex illarum duarum rerum existentia non sumeretur talis denominatio; ergo aliquid aliud in rebus ipsis intercedere necesse est, quia illa denominatio ex rebus ipsis oritur. Quod si dicatur, ut necessario dici debet, hoc solum intercedere, quod una procedat ab alia, interrogo quid sit hoc procedere; nam aliquid est in rebus ipsis existens,

et non potest non esse distinctum ex natura rei a re quæ est efficiens, et a re quæ est effectus, quandoquidem possent illæ duæ res existere sine processione unius ab alia; ergo illa denominatio non sumitur ab ipsa re quæ est effectus, sed ab hoc procedere seu producere, quidquid illud sit.

11. Et confirmatur ac declaratur hoc, quia sicut ad genericam denominationem agentis necessaria est processio absolute, ita ad determinatam denominationem determinatus modus processionis, etiamsi alias eadem res sit facta ab eadem re; ergo signum est denominationem non sumi ex coexistentia harum rerum, sed ex illa processione, quæ mediat inter eas. Assumptum declaratur exemplo: nam, si Petrus efficiat Paulum naturali modo, vere dicitur genitor et pater ejus; si autem illum produxisset divina virtute, verbi gratia, per actum voluntatis, quamvis esset effector ejus, non tamen genitor, neque pater; ergo actio non potest esse res ipsa facta ut denominans, sed aliquid aliud quod inter ipsam et rem efficientem intercedat, siquidem existente eadem re facta, effectio et denominatio inde sumpta diversa est.

12. Quod si illa sententia per formam factam non intelligat rem ipsam, quæ est terminus effectiois, quasi materialiter sumptam, sed modum aliquem existentem in ipsa re facta, et extrinsece dominantem ipsum agens, qui modus etiam potest inter effectus agentis numerari, quia ab illo etiam procedit immediate et per se ipsum, quamvis non tam procedat ut effectus, quam ut via ad effectum; si hoc (inquam) sensu loquitur illa sententia, dicit quidem quippiam verum, ut ex superioribus constat, et magis explicabitur in sect. 3, ubi agemus de subjecto actionis; tamen et non satis rem declarat, et præterea miscet dictam quæstionem de subjecto actionis, quæ ad præsens non refert. Et præterea sine causa negat actionem dicere respectum ad causam agentem, tum quia illamet denominatio non aliunde sumitur, nisi ex respectu; cur enim calefactio, quæ in hoc ligno fit, denominat hunc ignem agentem, et non alium, nisi quia ad hunc dicit respectum, et non ad alium? Tum etiam quia hoc ipsum quod est emanare ab hoc, ita intrinsece dicit respectum, ut non possit aliter concipi; sed ostensum est, id quod denominat causam actu agentem ut sic, non esse rem ipsam factam, ut absolute existentem, sed aliquid medium, quod non potest esse nisi emanatio

ipsa; ergo necessario includitur in illa respectus ad rem agentem.

Tertia sententia.

13. Tertia sententia est, actionem dicere absolutum cum respectu. Hæc sumitur ex Commentatore, 3 Phys., com. 9, et ex D. Thoma, ibidem; eamque sequuntur Capreolus in 2, d. 2, q. 1, art. 1 et 3; et Sonc., 5 Metaph., q. 38. Verumtamen hæc sententia in duobus displicet. Primo, quia putant auctores ejus, relationem illam, quam dicit actio, esse eam quæ resultat in agente ad passum, vel ad effectum, quod est impossibile, quia actio secundum integram rationem suam est prior natura quam illa relatio. Nam effectu jam producto, ordine naturæ consurgit dicta relatio; effectus autem est per actionem; ergo actio ut actio non potest intrinsece constitui illa relatione. Et confirmatur, nam quamvis in causa agente nulla resultaret realis relatio prædicamentalis, sicut in Deo creante contingit, nihilominus maneret integra ratio actionis realis, quia esset vera causa agens, et ut sic prior natura est, et independens ab illa relatione; ergo talis relatio in causa resultans, non est intrinseca et essentialis actioni. Secundo displicet illa opinio, quia existimat respectum, quem includit actio, esse relationem prædicamentalem, cum tamen non possit res unius prædicamenti per aliud essentialiter constitui, alias nec prædicamenta essent impermixta, nec actio esset res per se una, sed aggregatum plurium. Sed aiunt, actionem non dicere per se primo, et, ut ita dicam, in recto, absolutum et respectum, quia alias non esset unum quid; sed directe et per se, aiunt significare absolutum, verbi gratia, motum ipsum qui fit in passo, connotare autem relationem inde resultantem in agente. Verumtamen argumenta facta ostendunt hoc verum esse non posse, tum quia actio ut actio supponitur ad illam relationem. Tum etiam, quia hic inquirimus intrinsecum constitutum actionis; non potest autem fieri ut res unius prædicamenti constituatur per solam connotationem rei alterius prædicamenti; nam res connotata extrinseca est, connotatio autem non est aliquid rei, sed est denominatio sumpta ex modo concipiendi aut denominandi nostro; quod si nomine connotationis intelligatur habitudo aliqua realis ipsiusmet motus ad relationem, quæ resultat in agente, jam hæc non erit connotata, sed per se primo et directe inclusa in actione, et

non erit habitudo ad relationem, quæ quasi per accidens resultat, sed ad principium ipsum efficiendi, quod per se respicit actio.

14. Alio ergo modo intelligenda est sententia Commentatoris, ut vera sit, nimirum, actionem in re quidem esse modum quemdam realem et absolutum, intrinsece tamen et essentialiter includentem respectum ad principium agens a quo manat, et præcise sub hoc respectu habere rationem actionis. Ut vero hæc sententia exactius intelligatur, per partes declaranda et probanda est.

Prima assertio ad resolutionem questionis.

15. *Actio est dependentia qua effectio pendet a causa agente.* — Dico ergo primo: actio nihil aliud est in re quam specialis illa dependentia, quam effectus habet a sua causa efficiente. Hæc assertio satis probata est disputando de causalitate causæ efficientis. Et ex hic dictis contra alias sententias facile suadet, quia actio non est res faciens, neque res facta, seu terminus causalitatis effectivæ, neque est illæ duæ res simul sumptæ, neque denominatio orta ex coexistentia illarum, sed est aliquid aliud medium inter illas; hoc autem nihil aliud excogitari potest, nisi dependentia unius ab alio; ergo. Probatur minor, quia sine hac dependentia impossibile est intelligere in una istarum rerum rationem effectus, et in alia rationem causæ agentis. Posita autem hac dependentia et præcisa omni alia re, aut modo reali, necessario res dependens est effecta, et illa, a qua pendet, est actu agens; ergo actio nihil esse potest ab hac dependentia distinctum. Et confirmatur, nam omnis effectus pendet a sua causa per causalitatem ipsius causæ; ergo effectus causæ efficientis dependet ab illa per causalitatem efficientis; sed causalitas hujus causæ non est aliud quam actio, ut supra ostensum est; ergo. Dixi autem hoc intelligendum esse de speciali dependentia effectus a causa agente, quia in omni genere causæ est suus modus dependentiæ, et tamen dependentia a forma non est actio, sed est unio; specialis ergo dependentia, quæ est a causa extrinseca et realiter influente esse, quam efficientem vocamus, illa est in re ipsa actio agentis.

16. Dices: dependentia oritur ex actione; ideo enim effectus pendet, quia fit; ergo non potest actio esse ipsa dependentia, sed aliquid prius illa. Respondetur negando dependentiam oriri ex actione, sed potius esse ipsammet actionem. Unde illa causalis non est

reducenda ad efficientem causam, sed potius ad formalem, id est, cum dicitur res dependere quia fit, non est sensus, quia dependentia manat ab actione, sed quia per ipsam actionem constituitur ratio agentis. Deinde admitto per has duas voces, *dependentia*, et *actio*, et per conceptus præcisos illis correspondentes, non significari modum illum, qui est dependentia, sub eodem respectu, ut statim declarabo; et hoc satis est ad illam causalem locutionem, quæ sæpe non indicat veram causam, sed rationem, ad quam sufficit distinctio per inadæquatos conceptus, quo modo dicimus Deum esse volentem, quia est intelligens. Et ideo in conclusione non dixi actionem formaliter esse dependentiam, ne id etiam intelligeretur de formalitate ut præcise concepta, sed dixi in re actionem non esse aliud a dependentia, quod certissimum mihi est ex rationibus factis.

Assertio secunda.

17. *Actio respicit essentialiter agens.* — Dico secundo: actio ut actio dicit intrinsece et essentialiter respectum transcendentalem ad agens, seu ad principium agendi. Hanc conclusionem probat sufficienter ratio dubitandi in principio posita. Cui non obstat ratio in oppositum facta, quia procedit tantum de relationibus prædicamentibus ut sic. Eandem probant omnia quæ circa alias sententias dicta sunt. Item, cum actio ut actio dicat egressum vel processionem ab agente, concipi non potest sine respectu ad agens; ergo signum est intrinsece dicere respectum ad agens. Præterea actio ut actio, denominat agens actu tale, denominatione reali orta ex ipsis rebus, et non propter realem unionem ad ipsum agens, ut infra ostendemus, quia alias non esset illa denominatio extrinseca, sed intrinseca; ergo saltem propter habitudinem realem actionis ad agens. Denique infra ostendemus actionem habere realem et essentialem dependentiam a principio agente; et non per aliam dependentiam a se distinctam, alias procederetur in infinitum, ut sæpe dictum est; ergo per seipsam intrinsece; sed non potest tam intrinseca dependentia consistere sine reali habitudine actionis ad agens; ergo includitur hic respectus transcendentis in essentiali respectu actionis, ut sic.

Tertia assertio.

18. *Respectu imbibito in actione non refertur agens.* — Dico tertio: per hunc respectum actionis ad agens, præcise sumptum, non refertur ipsum agens ad aliud, sed potius ipsa actio respicit agens a quo egreditur. Hæc conclusio partim probata est argumentis factis contra Capreolum et alios citatos in tertia sententia. Et præterea potest breviter suaderi, quia ipsum agens potius est terminus hujus respectus; nam ipsum respicit actio, quatenus talem respectum includit. Ut vero amplius declaratur, advertendum est, duobus modis intelligi posse agens ut agens referri ad aliud, seu ad terminum vel effectum suum: primo, respectu transcendentali, quatenus causa est in actu; secundo, relatione prædicamentali inde resultante. De hac posteriori relatione est evidens conclusio posita, et eam maxime probant argumenta facta. De transcendentali vero respectu est ulterius animadvertendum, posse concipi talem respectum ipsius agentis ad actionem suam; nam hæc vere ac realiter ab ipso egreditur, et potest aliquo modo computari inter effectus ejus; tamen hoc modo revera nullus est novus respectus transcendentis in ipso agente ad suam actionem, præter eum (si quis est) qui in ipsamet potentia agendi essentialiter imbibitur, quia inter ipsam potentiam et actionem ejus non interponitur aliqua alia res vel realis modus, in cuius intrinseca ratione talis respectus includatur. Non ergo est in agente novus aliquis respectus transcendentis ad suam actionem, sed actio potius refertur ad ipsum, et inde denominatur agens in actu.

19. Alio vero modo intelligi potest agens, ut agens, referri transcendentaliter ad suum effectum; neque enim potest intelligi agens nisi aliquid agat, ut sequenti sectione latius dicemus. Nihilominus tamen, si proprie loquamur, potius dicendum est agens denominari, ac sic referretur transcendentaliter in terminum, quam referri in illum, quia nihil refertur nisi per respectum quem in se habet; agens vero ut agens non habet in se illum respectum, sed denominatur ab actione quæ illum respectum habet. Unde in hoc ipso est ulterius considerandum, actionem non respicere agens sine respectu ad terminum, ut sequenti sectione ostendetur, nihilominus tamen abstractione præcisiva posse nos unum respectum præscindere ab alio, sicut nunc in ipsa-

met explicatione illos præscindimus; et ideo considerate dixi in assertione, per hunc respectum præcise sumptum, quem actio habet ad agens, non referre illud, sed quasi informare vel denominare, quanquam actio, secundum totum quod includit, dici possit referre, et quasi ordinare agens ad effectum, quamvis, ut dixi, illud sit magis denominare ut relatum, quam referre. Maxime in actione transeunte, ut sectione tertia declarabimus, ex qua magis constabit qualis sit hic respectus actionis ad agens.

Quarta assertio.

20. *Actio est ultimus actus potentia activæ.* — Ultimo dicitur, et colligitur ex dictis, actionem, ut actio est, recte dici posse ultimum actum potentia activæ, et exercitium ejus, dummodo non intelligatur de actu intrinseco et informante, sed absolute de actu dimanante potentia, sive illam informet, sive non. Eo enim modo, quo potentia activa dicitur potentia, quamvis potius sit quidam actus, actio ab illa manans potest dici actus ejus, non ut subjecti, sed ut principii a quo est; hic enim est essentialis respectus actionis ut sic. Unde ex ipso respectu quem dixi habere actionem ad suum principium, sequitur comparari ad illud ut actum ab eo egredientem. Item quia actio est id quod proxime egreditur a potentia activa, recte dicitur exercitium ejus, et eodem sensu dicitur veluti extrinseca quædam actuatio ejus. Item actio est ipsa causalitas causæ efficientis, per quam constituitur actu causans; causalitas autem constituit causam in actu; ergo sub hac ratione potest dici actus ejus, saltem extrinsecus. Neque huic obstat quod supra diximus, actionem in re non esse aliud quam dependentiam effectus a causa, quia ipsamet dependentia essentialiter respicit suum principium, et ratione hujus respectus dicitur esse exercitium et actualitas quædam extrinseca ipsius potentia activæ.

SECTIO II.

Utrum actio, ut actio, essentialiter respiciat aliquem terminum, etiamsi immanens sit, ideoque etiam illa in hoc prædicamento collocetur.

1. In hac sectione declaranda est amplius essentia actionis, et simul attingenda prima ac præcipua divisio ejus in actionem immanentem et transeuntem. Vocamus autem hoc loco actionem transeuntem, illam quæ habe-